

Vývoj pohledu britské zahraniční politiky na Bagdádský pakt (Organizaci centrální smlouvy, CENTO) v letech 1955–1962

Transformation of British Foreign Policy Attitudes towards the Baghdad Pact (Central Treaty Organisation, CENTO), 1955–1962

Lukáš Nevrkla*

Univerzita Karlova

Abstract

The main aim of the text is to analyse the attitudes of British foreign policy towards the Central Treaty Organisation (CENTO) up to 1959, known as the Baghdad Pact. The organisation emerged in 1955 as an alliance between Great Britain, Iraq, Iran, Turkey and Pakistan. The main aim of the pact was to prevent the spread of communism in the Middle East and to improve cooperation for defence and security in the *Northern Tier* area. Even though the alliance was generally perceived as problematic and dysfunctional, CENTO remained in force until 1979, when it was dissolved after the fall of the pro-Western regime of Shah Muhammad Reza Pahlavi in Iran. The text seeks to outline the development of British foreign policy attitudes towards the alliance between the initial period of its existence (1955–1958) and the early CENTO period (1959–1962), and thus identify the main political factors which shaped British interest in preserving the alliance after 1958. The text analyses the function of the alliance as it was reflected in key strategic documents of the British defence doctrine, especially in the white papers on defence. In addition, after outlining the general context of the collapse and transformation of the Baghdad Pact into CENTO, it analyses the British perception of the alliance in the context of British-Iranian relations, as after the secession of Iraq from the alliance in 1959 it was Iran that became a pillar of British interest in the alliance. The study argues that CENTO, even though it was a military organisation, fulfilled a primarily political function consisting of the political aspect of deterrence and ensuring the pro-Western orientation of its regional members, especially Iran.

Keywords

Baghdad Pact, Central Treaty Organisation, CENTO, Great Britain, British defence policy, Middle East, Cold War, Turkey, Iran, Pakistan

* **Corresponding Author:** Lukáš Nevrkla, Ústav světových dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, nám. Jana Palacha 2, Praha 1, 11638. E-mail: lukasnevrkla@gmail.com.

Úvod

Organizace centrální smlouvy (*Central Treaty Organisation*, CENTO), do roku 1959 označovaná jako Bagdádský pakt, představuje jedno z méně známých témat dějin mezinárodních a bezpečnostních vztahů na Středním východě v době studené války. Z pohledu Západu měla aliance posílit obranyschopnost Středního východu pro případ sovětské vojenské agrese a bránit pronikání politického a hospodářského vlivu Sovětského svazu, jemuž ve třetím světě otevíraly prostor politické změny související s dekolonizací a politickou emancipací národů bývalých součástí koloniálních říší. Sovětský svaz, jehož zájem o třetí svět v průběhu druhé poloviny 50. let 20. století neustále narůstal, naopak útočil na pakt jako na nástroj, kterým se USA a bývalé koloniální velmoci pokoušely zabránit pádu Západu nakloněných vlád na Středním východě, zejména v arabském světě. Západ se tak z pohledu SSSR pokoušel moderovat nástup arabského nacionalismu a s ním spojených „pokrokových“ režimů, od nichž si Kreml sliboval vstřícnější politiku vůči komunistickému světu.

Odborná literatura tradičně pohlíží na Bagdádský pakt jako na důsledek pronikání studené války na Střední východ. Z pohledu britské zahraniční politiky je pak tato organizace interpretována především jako jeden z nástrojů, s jehož pomocí se Velká Británie v éře konzervativních kabinetů Anthony Edena a Harolda Macmillana pokoušela udržet svůj velmocenský vliv v tomto strategicky významném regionu. Dostupné práce se zaměřují zejména na počáteční období existence aliance (1955–1958), zejména na proces jejího vzniku a formování (mezi zásadní práce lze zařadit např. Cohen 2005; Yesilbursa 2005; Ashton 1993; Sanjian 1997; Jalal 1989). Odborné příspěvky věnované vývoji aliance po roce 1959 jsou realitivně nepočtené (lze jmenovat např. Dimitrakis 2009, 2012; Göktepe 1999; Yesilbursa 2009). Moderní odborná literatura, v souladu s kritickým hodnocením aliance v dobových pramenech, interpretuje CENTO jako problematické spojení, jež nedisponovalo skutečnou vojenskou silou.

Aliance i přesto zůstala v platnosti až do roku 1979, a to i navzdory politickým otřesům v členských zemích, které se staly osudnými i hlavním osobnostem spojeným s uzavřením turecko-irácké smlouvy 24. února 1955, jež tvořila základ aliance. Núrí as-Sáíd i král Fajsal II. byli zabiti v průběhu revoluce v červenci 1958. Turecký premiér a vůdce Demokratické strany Adnan Menderes byl zatčen v průběhu vojenského převratu 27. května 1960 a roku 1961 spolu s ministry zahraničí Fatinem Rüştü Zorlu a financí Hasanem Polatkanem ve vězení na ostrově İmrali odsouzen k trestu smrti a popraven. CENTO přežilo i další vojenský převrat v Turecku v roce 1971 a dva vojenské puče v Pákistánu v letech 1958 a 1977.

Studie se zaměřuje primárně na období 1958–1962, během něhož se v důsledku irácké revoluce transformoval nejen *status quo* uvnitř aliance, ale i pohled Velké Británie na funkci této organizace v širším komplexu britské zahraniční politiky na Středním východě v době studené války. Cílem studie je zejména vystihnout proměnu pohledu britské zahraniční politiky na Bagdádský pakt (CENTO) po roce 1958 a charakterizovat hlavní politické faktory, které Velkou Británii a spolu s ní i zbývající regionální členy vedly k zachování tohoto spojeneckého svazku až do konce 70. let 20. století.

Studie se zaměřuje zejména na období 1958–1962, během něhož se aliance vyrovnávala s důsledky irácké revoluce. V průběhu tohoto období se rovněž formoval nový pohled Velké Británie na tuto organizaci. První dvě kapitoly analyzují roli prisuzovanou alianci v britských strategických dokumentech a zasazují ji do kontextu vzniku a kolapsu Bagdádského paktu. Následně se studie soustředí na význam prisuzovaný alianci v kontextu britských vztahů s Íránem. Právě Írán se po roce 1958 stal klíčovým faktorem ovlivňujícím britský pohled na CENTO. Zatímco zbývající členy aliance, Turecko a Pákistán, považovala Velká Británie za pevné spojence Západu, v případě budoucího vývoje zahraničněpolitické orientace Teheránu panovala v řadách britské diplomacie nejistota. Po pádu hášimovské monarchie v Iráku považoval Londýn šáhův prozá-

padně orientovaný režim za nejslabší článek „severního řetězu“, jehož stabilitu ohrožoval nejen tlak Sovětského svazu, ale i neklidná vnitřní situace.

Bagdádský pakt (CENTO) z pohledu britských strategických dokumentů (1955–1958)

Vznik Bagdádského paktu byl výsledkem několikaletých snah o zformování vojenské a organizační struktury, jež by po vypuknutí studené války zajišťovala kolektivní obranu Středního východu před hrozbou komunistické, respektive sovětské agrese. Bagdádský pakt byl založen na strategickém konceptu tzv. severního pásu (*Northern Tier*), jež poprvé nastínil John Foster Dulles v projevu z 15. června 1953 nazvaném Zpráva o situaci na Blízkém východu (*Report on the Near East*), v němž shrnul zkušenosti a poznatky ze zahraniční cesty po více než desíctce států „mezi Středomořím a Čínou“ (Dulles 1953: 831–835). Dulles v projevu hovořil mimo jiné o tom, že obavy z ohrožení komunismem pociťují na Středním východě především státy podél jižní hranice Sovětského svazu, jež by se proto měly stát pilířem obrany tohoto regionu. Dulles tak proklamoval postoj, který se zásadně odlišoval od dřívějších britských strategických koncepcí, jejichž pilířem byly klíčové součásti britského neformálního impéria na Středním východě, zejména Egypt a později Irák a Perský záliv (Brown, Louis 2001: 510–512).

Základním kamenem Bagdádského paktu byla smlouva o vzájemné spolupráci na zajištění obrany a bezpečnosti mezi Tureckem a Irákem podepsaná 24. února 1955 v Bagdádu. V průběhu následujících měsíců k dohodě přistoupily Velká Británie (5. 4. 1955), Pákistán (23. 9. 1955) a Írán (23. 10. 1955). Velká Británie i regionální členové paktu dlouhodobě usilovali také o rozšíření aliance o Spojené státy, avšak Washington perspektivu formálního členství až do kolapsu spolenectví v roce 1979 otevřeně odmítal.

Ačkoli text zakládací smlouvy Bagdádského paktu konkrétního nepřítelě či zdroj rizika explicitně neidentifikoval, byl pakt všeobecně považován za součást politiky zadržování komunismu (*containment*) a dílčí prvek strategie odstrašení (*deterrence*) Sovětského svazu (Pact of Mutual Cooperation 1955: 2–3). Bagdádský pakt i později CENTO takto chápaly nejen britské strategické dokumenty, ale i politické reprezentace regionálních členů a sovětská i egyptská propaganda.¹

Bagdádský pakt (CENTO) byl v britských strategických dokumentech typicky interpretován jako součást širšího obranného systému založeného na myšlence kolektivní obrany, jehož součástí byly i NATO a SEATO. Strategický význam CENTO spočíval zejména v tom, že geograficky spojovalo oblast NATO a SEATO, a spojoval tak „řetěz“ aliancí obepínající jižní hranici komunistického světa. V tomto smyslu byla také aliance začleněna do britské koncepce obrany, předkládané vládou každoročně ke schválení v podobě tzv. bílých knih. Ty považovaly Bagdádský pakt (CENTO) za integrální součást schopnosti Spojeného království, a v širším smyslu také Západu, vést efektivní a důvěryhodnou politiku odstrašení (*deterrence*). *Deterrence* však neměla v chápání tvůrců britské zahraniční politiky pouze rovinu vojenskou, ale i politickou, jejíž význam v případě Bagdádského paktu (CENTO) postupem sledovaného období narůstal (British Pathé 1962).

Turecko-irácká jednání o podpisu dohody o vojenské spolupráci v únoru 1955 probíhala paralelně s přípravou bílé knihy o obraně, jíž dominoval šok způsobený prvním úspěšným testem termonukleární zbraně, který provedly v březnu 1954 Spojené státy na atolu Bikini.² Winston Churchill v průběhu diskuze v Dolní sněmovně považoval právě tuto událost za naprosto revoluční. „*Nyní stačí plutonium, možná méně, než by se vešlo do krabice na mém stole – dá se skladovat do-*

¹TNA (= The National Archives of the United Kingdom), FO 371/164018, EB1015/93, Cento Ministerial Meeting London (30. 4. – 1. 5. 1962), Brief No. 11, Annex Summary of discussions about CENTO Planning for Limited War, s. 1–2.

²TNA, CAB, 129/73, C(55)29, Statement on Defence 1955, 4. 2. 1955, s. 3.

cela bezpečně – aby zajistilo světovou nadvládu jakékoli velmoci, která po ní jen zatouží“ (Hansard 1955: 1894–1896).

Přestože text dokumentu s ohledem na dobu svého vzniku Bagdádský pakt přímo neuváděl, hovořil o organizacích kolektivní obrany, zejména o NATO a také o SEATO, a to jako o důkazu úsilí svobodného světa o dosažení jednoty při obraně před možnou agresí. Základ politické dimenze *deterrent*, za jejíž součást byl po svém zformování v roce 1955 považován také Bagdádský pakt (CENTO), představovala v britské interpretaci jednota svobodného světa a politická ochota a vůle čelit hrozbě komunismu jak politicky, tak v případě nutnosti i vojensky. Právě v udržování a posilování politického aspektu *deterrent* hrály z britského pohledu aliance kolektivní obrany včetně Bagdádského paktu (CENTO) nezastupitelnou úlohu.³

Bílá kniha o obraně z roku 1955 charakterizovala komunistický svět jako monolitní blok, jehož směřování určovala vůle Kremlu prostřednictvím ideologie mezinárodního komunismu.⁴ Této koncepci odpovídal také profil vojenských plánů připravovaných Bagdádským paktem. Aliance měla být připravena na globální konflikt, během něhož obě strany využijí jaderné zbraně. Primární vojenskou hrozbu pro *Northern Tier* představovala sovětská invaze vedená z Kavkazu a sovětské Střední Asie motivovaná snahou ovládnout ropná pole v širším okolí Perského zálivu.⁵ V obdobném duchu pojímala Bagdádský pakt také bílá kniha o obraně z roku 1956, jejíž text rovněž konstatoval, že se úspěšně daří alianci upevňovat a institucionalizovat.⁶

Suezská krize (29. října – 7. listopadu 1956) zasadila těžký úder velmocenskému postavení Velké Británie, zvláštnímu vztahu mezi Londýnem a USA i vnitropolitické stabilitě Spojeného království. V důsledku suezské krize přistoupila britská vláda k přehodnocení nejen britské obranné doktríny, což se dotklo také postojů Londýna vůči Bagdádskému paktu. Sandysova bílá kniha o obraně z počátku roku 1957 hovořila o konceptu kolektivní obrany jako o důsledku šíření jaderných zbraní. Její text proto považoval kolektivní obranu, jež tvořila základ Severoatlantické aliance, Bagdádského paktu a SEATO, za jediný důvěryhodný způsob zajištění obrany Spojeného království.⁷ Formulace použité ve finální verzi bílé knihy o obraně z roku 1957 prošly v průběhu přípravy řadou reformulací. Návrh textu z 15. března 1957 uváděl, že se přistoupením k turecko-irácké smlouvě z února 1955 Velká Británie zavázala pomáhat regionálním členům v obraně před pronikáním komunismu a v případě útoku asistovat při jejich obraně. Návrh také explicitně uváděl, že v případě sovětské agrese poskytne Londýn alianci všechny jednotky na Středním východě, včetně konvenčních sil na Arabském poloostrově a v Perském zálivu. V případě vyšší míry ohrožení předpokládal návrh možnou podporu Bagdádského paktu z centrálních rezerv.⁸

Finální verze bílé knihy však specifické závazky vyjma jaderných bombardérů na Kypru již neuváděla.⁹ Závěrečná podoba bílé knihy rovněž nahrazovala původní formulaci „spolupráce při obraně území“ (*to cooperate in defending their territories*) za spolupráci k zajištění obrany a bezpečnosti (*cooperate for security in defence*), jež lépe odpovídala nejen textu smlouvy, ale i britské představě o charakteru spolupráce, kterou by měla aliance zaštitovat.¹⁰

Po skončení suezské krize projednával britský kabinet otázku závazků vůči Bagdádskému paktu rovněž v souvislosti s blížícím se zasedáním rady ministrů, které se mělo uskutečnit na počátku

³TNA, CAB, 129/73, C(55)29, Statement on Defence 1955, 4. 2. 1955, s. 5.

⁴TNA, CAB, 129/73, C(55)29, Statement on Defence 1955, 4. 2. 1955, s. 9.

⁵TNA, FO 371/164018, EB1015/93, Cento Ministerial Meeting London (30. 4. – 1. 5. 1962), Brief No. 20 Middle East Oil.

⁶TNA, CAB 129/79, CP56(30), Statement on Defence, 1956, 8. 2. 1956, s. 22.

⁷TNA, CAB 129/86, C(57)84, Statement on Defence: Outline of Future Policy, 8th proof, 1. 4. 1957, s. 4.

⁸TNA, CAB 129/86, C(57)84, Statement on Defence: Outline of Future Policy, 8th proof, 1. 4. 1957, s. 4.

⁹TNA, CAB 129/86, C(57)69, Statement on Defence: Outline of Future Policy, 3rd proof, 15. 3. 1957, s. 6.

¹⁰TNA, CAB 129/86, C(57)84, Statement on Defence: Outline of Future Policy, 8th proof, 1. 4. 1957, s. 4.

roku 1957 v Karáči. Britské velení v dané situaci upozorňovalo, že je Bagdádský pakt: „*jediným prostředkem, který Spojené království v regionu může využít k udržení vlivu a k přesměrování pozornosti muslimských států od Izraele k širšímu problému pronikání komunismu*“.¹¹ Memorandum vypracované ministerstvem obrany (MOD) a Výborem náčelníků upozorňovalo, že po suezské krizi čelí aliance krizi důvěry, jež byla výsledkem nejistoty, zda je Velká Británie schopna a ochotna dostát deklarovaným závazkům.¹² MOD proto navrhovalo vydat zvláštní obecně formulovanou deklaraci, která by britské závazky vůči alianci a jejím cílům potvrzovala. S ohledem na probíhající přehodnocení obranné politiky se však britské ministerstvo obrany bránilo uvedení konkrétních projektů a počtů ozbrojených sil, s výjimkou klíčových jaderných bombardérů na Kypru.¹³

Bílá kniha o obraně z roku 1958 s podtitulem Příspěvek Británie míru a bezpečnosti (*Britain's Contribution to Peace and Security*) ideu kolektivní obrany dále akcentovala. Bagdádský pakt byl spolu s NATO a SEATO charakterizován jako „regionální systém“, jehož prostřednictvím Velká Británie přispívá k obraně svobodného světa.¹⁴ Text i nadále interpretoval organizace kolektivní obrany jako nezbytnou součást *deterrent*, jež tvořila integrální celek s údernou silou jaderných zbraní.

Klíčovým faktorem, který v koncepci bílé knihy o obraně z roku 1958 ovlivnil britský pohled na kolektivní obranu, byla také Macmillanova politika „vzájemné závislosti“ (*interdependence*), jejíž podstatou byla koordinace obranné a zahraniční politiky zejména se Spojenými státy. Z politických důvodů ji však Macmillan formuloval jako obecný princip vztahů mezi spojenci svobodného světa. Přestože Spojené království považovalo za nevhodné aplikovat interdependenci na Bagdádský pakt ve stejné míře jako na NATO, deklarovala bílá kniha ochotu dále podpořit společné vojenské plánování a posílit jeho koordinační mechanismy.¹⁵

Významu Bagdádského paktu v britské zahraniční politice se konkrétně věnovala také zpráva Postavení Spojeného království ve světových vztazích z června 1958, kterou si nechal zpracovat britský předseda vlády jako podklad pro širší revizi britské zahraniční politiky. Ta tuto alianci interpretovala jako hlavní nástroj, jenž měl na Středním východě bránit pronikání komunismu a podrývání současných režimů ve jménu nacionalismu. Bagdádský pakt (CENTO) tak představoval i článek v řetězci opatření, jež měly na Středním východě zabránit šíření násirismu. Rok a půl po suezské krizi vedla Velká Británie na Středním východě vlastní politiku *containmentu* namířenou proti Násirovi a Sjednocené arabské republice, již spolu s dalšími revolučními režimy považovala za „trojského koně“ Sovětského svazu na Středním východě (The Position of . . . 1958: 43–45).

Obdobně jako v případě šíření komunismu figurovala v úvahách Londýna o arabském nacionalismu a geopolitickém vývoji na Středním východě teorie *domina*, podle níž kolaps některé ze zbývajících součástí „neformálního impéria“ na Středním východě povzbudí nacionalistické tendence v těch zbývajících, a může vyústit v jejich zhroucení (Barrett 2007: 54–55).

Kolaps Bagdádského paktu a vznik CENTO (1958–1959)

Zásadním milníkem ve vývoji aliance se stal vojenský převrat v Iráku vedený generálem Abd al-Karímem Qásimem, který 14. července 1958 zpečetil osud irácké monarchie. Irácká revoluce

¹¹TNA, CAB 131/18, D(57)4, UK Commitments under the Baghdad Pact, Memorandum by the Chiefs of Staff, 22. 1. 1957, s. 3.

¹²TNA, CAB 131/18, D(57)4, Military Support for the Baghdad Pact, Memorandum by the Minister of Defence, 22. 1. 1957, s. 1–2.

¹³TNA, CAB 131/18, D(57)4, Military Support for the Baghdad Pact, Memorandum by the Minister of Defence, 22. 1. 1957, s. 2.

¹⁴TNA, CAB 131/18, D(57)4, UK Commitments under the Baghdad Pact, Memorandum by the Chiefs of Staff, 22. 1. 1957, s. 4.

¹⁵TNA, CAB 129/91, C(58)34, Defence: Britain's Contribution to Peace and Security, s. 5.

otřásla britským vlivem na Středním východě a předznamenala konec Bagdádského paktu v podobě, v níž se zformoval roku 1955.

Pád irácké monarchie zvýšil napětí zejména v Libanonu a v Jordánsku. Již 15. července 1958 rozhodl americký prezident Eisenhower o zahájení intervence, jejímž cílem bylo podpořit prozápadní režim libanonského prezidenta Chamouna. 17. července pak zahájil Londýn na žádost krále Husajna I. vojenský zásah v Jordánsku. Intervence v Libanonu a v Jordánsku měly pomoci udržet prozápadní orientaci Bejrútu a Ammánu a zabránit jejich příklonu k Násirově Sjednocené arabské republice. Operace *Blue Bat* a *Fortitude* dokládaly obnovení zvláštního vztahu s USA, o něž Macmillanova vláda usilovala od počátku roku 1957. Odhalovaly však také limity britsko-americké spolupráce na Středním východě po vyhlášení Eisenhowerovy doktríny a evokovaly na straně Londýna vzpomínky na suezskou krizi, což se promítalo také do jednání o budoucnosti Bagdádského paktu (Ashton 1997: 1069–1070).

Bezprostředně po převratu probíhala v Ankaře od 14. do 17. července 1958 krizová jednání zbývajících tří regionálních členů Bagdádského paktu. Průběh diskuzí odrážel nejistotu, již překvapivý politický obrat v Iráku u sousedních zemí vyvolal. 16. a následně 17. července vydali účastníci jednání prohlášení adresovaná především Velké Británii a USA, v nichž deklarovali ochotu udržet alianci i po odchodu Iráku při životě. Vyzývali také k uplatnění Eisenhowerovy doktríny v Arabské federaci (*Arab Union*) a k zvážení preventivních zásahů v Iráku, Jordánsku a v Sýrii (Yesilbursa 2005: 203).

V druhé polovině července 1958 projednávaly dopady politických změn v Iráku orgány Bagdádského paktu v Londýně, kam bylo sídlo aliance provizorně přesunuto. Závěry jednání byly předloženy radě ministrů, jež zasedala v Londýně 28. a 29. července 1958 již bez zástupců Bagdádu. Před formálním zahájením jednání proběhla série neformálních konzultací představitelů členských států Bagdádského paktu s americkým ministrem zahraničí Johnem Fosterem Dullesem. Dulles se setkal nejen s Haroldem Macmillanem, ale i s Adnanem Menderesem, iránským předsedou vlády Manúčehrem Eqbálem a premiérem Pákistánu Firozem Chánem Núnem. Již v průběhu těchto diskuzí vyjádřil Dulles přesvědčení, že Irák bude usilovat o odchod z aliance, a zasazoval se proto, aby byl tento proces urychlen (Yesilbursa 2005: 209).

Za kritický moment v průběhu jednání považoval britský předseda vlády rozhodnutí, které učinil americký ministr zahraničí po telefonické konzultaci s prezidentem Eisenhowerem v průběhu tajných odpoledních jednání 28. července 1958 (Macmillan 1971: 528). Dulles informoval Eisenhowera, že je nezbytné, aby Spojené státy ujistily vlády v Turecku, Íránu a Pákistánu o americké podpoře. Americký ministr zahraničí tak navrhoval učinit formou veřejného prohlášení, jež by deklarovalo ochotu USA v rozsahu umožněném Rezolucí o Středním východě uzavřít se členy Bagdádského paktu zvláštní bilaterální dohody. V průběhu telefonického rozhovoru však Dulles Eisenhowera rovněž ujistil, že přímé členství USA v Bagdádském paktu, o něž Velká Británie i regionální členové usilovali, v průběhu jednání důrazně odmítl (Memorandum of Telephone... 1958: 13–14).

Výsledná deklarace členů Bagdádského paktu a USA potvrzovala zájem udržet alianci při životě. Daniel Newberry, jeden z úředníků amerického ministerstva zahraničí, jenž měl záležitosti CENTO později na starosti, prohlásil, že se Velká Británie, USA a zbývajících tři členové paktu rozhodli, že: „*nenechají alianci zemřít přirozenou cestou*“ (Kennedy 1987: 11). V klíčovém článku č. 4 deklarace odkazovala na článek 1 Paktu o vzájemné spolupráci (*Pact of Mutual Cooperation*), jenž byl podepsán v únoru 1955. Ten umožňoval členům aliance uzavřít zvláštní ujednání, jež by v praxi dále naplňovala cíle aliance. V návaznosti na to v deklaraci Spojené státy proklamovaly ochotu se členy Bagdádského paktu v co nejbližší době taková ujednání uzavřít (London Declaration... 1958: 894–895).

K uzavření bilaterálních smluv mezi USA a regionálními členy Bagdádského paktu došlo 3. března 1959 v Ankaře. Text smluv byl pro všechny tři země tzv. severního pásu (Turecko, Írán, Pákistán) identický a odvolával se na Chartu OSN, turecko-iráckou smlouvu z února 1955 a Společnou rezoluci kongresu na podporu míru a stability na Středním východě (*Joint Resolution to Promote Peace and Stability in the Middle East*). V článku 1 smlouvy se regionální vlády zavázaly vzdorovat agresí, přičemž Spojené státy jim přislíbily na základě vzájemné dohody poskytnout vhodnou (*appropriate*) podporu včetně použití ozbrojené síly. Články 2 a 3 smlouvy vytvářely rámec pro poskytování hospodářské a vojenské pomoci regionálním vládám za účelem posílení nezávislosti, integrity a hospodářského rozvoje příjemců. Článek 4 pak volně provazoval bilaterální dohody tím, že zúčastněné strany zavazoval ke spolupráci s ostatními signatáři Londýnské deklarace z července 1958 (*Iranian-United States Agreement*. . . 1958: 894–895).

Na pozadí jednání o implementaci Eisenhowerovy doktríny v zemích *Northern Tier* probíhala návštěva britského předsedy vlády v Sovětském svazu (21. února – 3. března 1959), jež poskytla Chruščovovi příležitost svým typicky teatrálním způsobem demonstrovat zahraničněpolitickou linii Sovětského svazu. První dny Macmillanovy návštěvy provázela přátelská atmosféra. 24. února 1959 však pronesl Chruščov v kalininském volebním obvodu v Moskvě projev, v němž ostře útočil na USA a Spolkovou republiku Německo. V průběhu jednání s britskou delegací následujícího dne kritizoval zahraniční politiku Londýna a činil „*nevhodné poznámky*“ o suezské krizi, jež přiměly Macmillana diskuzi se sovětskými představiteli přerušit (Catterall 2011: 200). Před finálním rozuzlením a usmířením, situaci ještě dále vyhrotila z britského pohledu poněkud výstřední aféra „bolavého zubu“. Chruščov, jehož britský předseda vlády charakterizoval jako osobnostní syntézu „*Petra Velikého a Lorda Beaverbrooka*“, totiž na poslední chvíli odvolal svůj doprovod na cestě britské delegace do Leningradu s odůvodněním, že ho bolí zub. Namísto toho přijal v Kremlu iráckou delegaci vedenou Qásimovým ministrem hospodářství Ibrahimem Kubbou (Macmillan 1971: 619).

Přestože se Chruščovova pozornost během Macmillanovy návštěvy soustředila zejména na otázku Německa a budoucího statusu Berlína, podrobil sovětský vůdce kritice také Bagdádský pakt a šáhův režim v Íránu. V kalininském projevu mimo jiné Chruščov prohlásil, že se Írán chystá uzavřít vojenský pakt s USA, jehož text měl již Kreml údajně k dispozici. Kroky irácké zahraniční politiky podle sovětského vůdce dokládaly nejen šáhův „*strach z vlastního lidu*“ a z opakování iráckého scénáře, ale i faktické selhání Bagdádského paktu a Eisenhowerovy doktríny (Chruščov 1959: 128).

Uzavření bilaterálních dohod mezi USA a třemi regionálními členy paktu a eskalace napětí v Iráku na počátku roku 1959 urychlily rozhodnutí Bagdádu členství v alianci definitivně ukončit. Okamžitý odchod z aliance oznámil Qásim 24. března 1959. Skutečnost, že tento způsob vystoupení zakládací smlouva neumožňovala, nebyl novému iráckému vůdci překážkou (Yesilbursa 2005: 215). Spolu s členstvím v paktu skončila také platnost zvláštní dohody s Velkou Británií, která dávala Londýnu možnost využívat vojenská letiště v al-Habbáníji a Šajbě (*Special Agreement*. . . 1955: 2–3). Poslední příslušníci britského Královského letectva opustili Irák 31. května 1959 (Macmillan 1971: 535).

Vývoj v Iráku i přetrvávající neochota USA stát se plnohodnotným členem paktu vedly k stupňování požadavků na posílení aliance. V přechodném období měla činnost aliance zajistit zvláštní pracovní skupina tvořená z expertů *Foreign Office* a vybraných zaměstnanců diplomatických úřadů členských zemí a USA v Londýně, která měla pod vedením britského diplomata Williama Haytera za úkol zrevidovat existující administrativní strukturu paktu a připravit návrhy, jak při odchodu Iráku postupovat. Po skončení červencového zasedání Rady ministrů Bagdád-

ského paktu v Londýně vypracovala skupina mimo jiné také návrh úpravy organizační struktury aliance zahrnující i nový politický orgán Radu pověřenců (*Council of Deputies*).¹⁶

K 21. srpnu 1959 byl Bagdádský pakt oficiálně přejmenován na Organizaci centrální smlouvy (*Central Treaty Organisation*, CENTO). Řada návrhů, z nichž bylo nakonec označení CENTO vybráno, zahrnovala i alternativy jako Regionální organizace Středního východu (*Middle East Regional Organisation*, MERO) či Regionální organizace jihozápadní Asie (*South West Asia Regional Organisation*, SWARO) (Göktepe 1999: 111). Již zmíněný Daniel Newberry hovořil později také o žertem míněných názvech, které v průběhu jednání diplomatů zaznívaly, například Širší západoasijská sféra společné prosperity (*Greater West Asia Co-Prosperity Sphere*), jež odkazoval na původní japonskou imperiální sféru vlivu za druhé světové války (Kennedy 1997: 86).

Novým sídlem aliance se stala Ankara, kde již od 3. do 7. listopadu 1958 probíhalo jednání Sdruženého vojenského plánovacího štábu (*Combined Military Planning Staff*, CMPS). Na žádost rady ministrů uvolnila turecká vláda pro potřeby orgánů CENTO budovu starého národního shromáždění v Ankaře (Wanner 2011: 312). Proces formální proměny Bagdádského paktu v CENTO byl symbolicky ukončen schválením nového znaku a vlajky aliance Radou pověřenců 5. října 1961.¹⁷

Velká Británie a Írán v kontextu Bagdádského paktu (CENTO)

Po vystoupení Iráku z Bagdádského paktu prošla aliance formální transformací, na jejímž pozadí se proměnil také pohled britské zahraniční politiky na účel a funkci této organizace. Po pádu irácké monarchie se na půdě aliance také postupně zformoval nový *status quo*, díky němuž zůstalo CENTO přes velké množství chronických problémů v platnosti až do roku 1979.

Po pádu irácké monarchie a implementaci Eisenhowerovy doktríny v oblasti *Northern Tier* se těžiště významu paktu v očích britské zahraniční a obranné politiky soustředilo zejména na Írán. V letech 1958–1964 považoval Londýn CENTO za kotvu, která poutala Teherán k Západu a zabraňovala příklonu šáhova režimu k otevřeně neutrální politice.¹⁸

Po uzavření irácko-turecké dohody v únoru 1955 projevoval šáh zájem k dohodě přistoupit. Zájem iránského vládce poutala zejména vidina navýšení britské a americké vojenské pomoci a možnost vojenských konzultací s USA a Velkou Británií na nejvyšší úrovni. Šáh proto mimo jiné v březnu 1955 inicioval vojenská jednání mezi USA, Velkou Británií, Tureckem a Pákistánem, jež proběhla od 9. do 14. srpna 1955 v Iráku na vojenské základně v al-Habbáníji. Předmětem jednání byla mimo jiné i zásadní otázka vytyčení obranné linie v případě útoku SSSR, jež se později promítala také do klíčových jednání aliance. Írán v průběhu srpnových iráckých jednání ustoupil od požadavku obrany na linii Elbruz a přijal britskou a americkou strategii obrany na úrovni pohoří Zagros. Teherán tak fakticky rezignoval na obranu většiny svého území s výjimkou na ropu bohatého jihozápadu (Yesilbursa 2005: 112).

Rozhodnutí připojit se k Bagdádskému paktu oznámila vláda v Teheránu oficiálně 12. října 1955 a 19. října 1955 bylo přistoupení k alianci ratifikováno iránským parlamentem (Yesilbursa 2005: 119). Vstup Íránu do Bagdádského paktu symbolicky završoval politické změny, jež zahájil převrat roku 1953. Členství v alianci potvrzovalo prozápadní orientaci nového iránského režimu, a tím nepřímou také ochotu Teheránu respektovat novou dohodu garantující britské hospodářské zájmy v zemi (Avery 2008: 664). Jejich jádro zajišťovala dohoda mezi Národní iránskou ropnou

¹⁶TNA, DO 35/10104, ME412/12(39), Baghdad Pact Organisation Council: London Conference, Secretariat and Administrative Arrangements, Report by the chairman of the Working Party, 29. 7. 1958, s. 1–2.

¹⁷TNA, FO 371/164011, EB1011/1, No. 19, B. Burrows to Lord Home, 1. 2. 1962, Attachment Annual Review of Cento for 1961, Chronological summary of events in and affecting the Central Treaty Organisation in 1961.

¹⁸TNA, CAB 131/18, D (57)4, UK Commitments under the Baghdad Pact, Memorandum by the Chiefs of Staff, 22. 1. 1957, s. 4.

společností (*National Iranian Oil Company*, NIOC) a mezinárodním konsorciem ropných firem *Iranian Oil Participants* (IOP) uzavřená 21. října 1954, jež nově definovala rozdělení zisků plynoucích z těžby ropy. Anglo-iránská ropná společnost byla přejmenována na *British Petroleum*, jíž připadl v konsorciu 40 % podíl. Íránské vládě dávala smlouva nárok na 12,5 % zisku z prodeje a NIOC na 12,5 % vytěžené ropy. Zbývající část podílu byla ve vlastnictví skupiny dalších evropských a amerických ropných korporací. 35 % podíl vlastnila například skupina amerických firem *Standard Oil New of New Jersey*, *Gulf Oil Corporation*, *Standard Oil of California*, *Socony Vacuum*, *Texaco* (Wanner 2011: 319).

Především v počáteční etapě vývoje aliance (1955–1958) představoval Bagdádský pakt z pohledu britské zahraniční politiky také plénium, prostřednictvím něhož bylo možné moderovat řadu dílčích regionálních sporů, které měl Írán nejen s ostatními regionálními členy paktu, ale některými státy v Perském zálivu. Vztahy s Tureckem komplikovala zejména napjatá národnostní situace na severozápadě Íránu obývaném převážně Kurdy a řadou turkických etnik. Tradičním zdrojem nevraživosti mezi Teheránem a Bagdádem byly nevyjasněné územní nároky v oblasti Šatt-al-Arab, jež vyostřily vztahy mezi Íránem a Irákem krátce po pádu Irácké monarchie. Zdrojem napětí v oblasti Perského zálivu byly také nároky na Bahrajn, které Teherán formálně vznášel až do roku 1970 (Avery 2008: 454).

Od vzniku Bagdádského paktu považovala Velká Británie Írán za nejohroženější článek severního pásu. Na rozdíl od Turecka a Pákistánu nebyl Írán členem žádné další prozápadně orientované vojenské aliance. Vztahy Íránu s Moskvou sahaly hluboko do historie a v části íránského veřejného mínění i politického spektra silně rezonovala myšlenka neutrálně orientované zahraniční politiky.¹⁹ Zdrojem nejistoty Západních velmocí byla i vnitřní slabost šáhova režimu, jehož přežití britská zahraniční politika úzce spojovala s udržení prozápadní orientace této země (Ansari 2003: 145). Velká Británie i Spojené státy si navíc uvědomovaly, že navzdory členství v Bagdádském paktu (CENTO) a bilaterálním bezpečnostním zárukám USA chová šáh o hodnověrnosti a kredibilitě britských a amerických závazků pochybnosti, k čemuž přispíval i odtažitý postoj USA a v některých případech i Velké Británie k CENTO.²⁰

Za hlavní riziko považovalo v letech 1957–1964 Východní oddělení britského ministerstva zahraničí příklon Teheránu k neutralisticky orientované zahraniční politice, což potvrzovaly i britské tajné služby.²¹ Před tímto scénářem varovala v důsledku suezské krize také americká CIA (CIA FOIA 1956: 6). Znepokojení Londýna dále umocňovala snaha šáhova režimu uvolnit napětí ve vztazích s Moskvou, a zmírnit tak tlak sovětské propagandy, která od konce 2. světové války vířila již tak neklidnou vnitropolitickou situaci zejména na severozápadě země. Zlepšení vztahů s Moskvou by rovněž otevřelo otázku možné revize sovětsko-iránské smlouvy z roku 1921 a posílilo vnitropolitické postavení šáhova autokratického režimu (Axworthy 2007: 220–221).

Od svržení Mossadeka v roce 1953 se šáh pokoušel najít vhodný způsob ke zlepšení vztahů se SSSR, aniž by ohrozil národní suverenitu Íránu a jeho spojení se Západem (Ansari: 135–136). V létě 1956 podnikl státní návštěvu SSSR, při níž Chruščovovi zdůraznil, že Írán nemá v úmyslu umožnit využití íránského území k přípravě a realizaci agresivních plánů proti SSSR (Alvandi 2014: 426, 443). Následující jednání o uzavření sovětsko-iránské smlouvy o neútočení však skončily, mimo jiné i z důvodu negativních reakcí Londýna a Washingtonu, na počátku roku 1959 neúspěchem. Na jednání se sovětským velvyslancem v Teheránu Nikolajem Pegovem v únoru 1959 Muhammad Rezá Šáh odmítl jak perspektivu vystoupení z CENTO, tak zrušení bilaterálních smluv uzavřených s USA. Jako možný kompromis představil Sovětskému svazu možnost

¹⁹TNA, CAB 131/18, D (57)4, UK Commitments under the Baghdad Pact, Memorandum by the Chiefs of Staff, 22. 1. 1957, s. 3.

²⁰TNA, FO 371/149696, EB1051/1, Brief on CENTO for Commonwealth Prime Ministers Meeting (1960), Minutes by S. J. Whitwell, 4. 5. 1960.

²¹TNA, CAB 158/35, JIC(59)14(Final), The Outlook for Iran over the Next Twelve Months, 5. 3. 1959, s. 3.

jednostranné deklarace, v níž by se Írán zavázal, že neumožní využití svého území pro vybudování základů cizích mocností. Na počátku roku 1959 však Chruščov tuto nabídku považoval za nedostatečnou (Alvandi 2014: 429).

Po ochlazení sovětsko-iránských vztahů v důsledku tzv. aféry U2 na počátku roku 1960 obnovil Kreml diplomatickou iniciativu vůči Íránu opět na konci roku 1961 (Wanner 2011: 323). Podle *Foreign Office* Írán, který o průběhu jednání se SSSR Londýn a Washington průběžně informoval, sovětské návrhy vážně zvažoval, neboť doufal, že by utlumení sovětské propagandy mohlo posílit šáhovo postavení. Podle britského ministerstva zahraničí však nebyl šáh připraven překročit hranici garancí v podobě jednostranné deklarace.²²

Posun v postoji SSSR nastal až roku 1962. Od ledna 1962 s přestávkami probíhala v Moskvě a v Teheránu jednání, jejichž výsledkem byla výměna nót mezi iránským ministerstvem zahraničí a sovětským velvyslanectvím v Teheránu (Blake 2009: 137–138). 15. září 1962 informoval Teherán formou jednostranné diplomatické nóty, že Írán neumožní na svém území vznik raketových základů jakéhokoli druhu a že neumožní využití svého teritoria k agresí vůči SSSR. Navzdory předchozímu odmítavému postoji Kreml toto řešení akceptoval, což otevřelo cestu k normalizaci vzájemných vztahů (Alvandi 2014: 444). Šáh považoval tuto formu narovnání za diplomatický úspěch. Tlak SSSR na Írán po vydání nóty poklesl a reakce Velké Británie a USA byly umírněné. Politické narovnání navíc otevřelo prostor pro rozvoj hospodářské spolupráce se SSSR, jež se projevila mimo jiné i v roce 1966 při uzavření dohody o dodávkách iránského zemního plynu do SSSR výměnou za vybudování ocelárny v Isfahánu (Avery 2008: 449).

Obdobně jako v polovině 50. let 20. století spočíval strategický význam Íránu pro Velkou Británii na počátku 60. let 20. století v kombinaci řady geopolitických faktorů. Spojený zpravodajský výbor upozorňoval, že se i nadále jedná o jediného významného producenta ropy mimo arabské státy. Írán rovněž tvořil klíčovou spojnicí severního pásu, bez které nebylo možné realizovat obranu Perského zálivu v případě útoku ze severu a garantovat letecké spojení mezi Velkou Británií, jejími državami na Dálném východě, Novým Zélandem a Austrálií.²³ Vystoupení Íránu z tábora spojenců Západu by podle JIC otevřelo komunismu nejen Střední východ, ale i Afriku. Britské tajné služby rovněž upozorňovaly, že obrat vztahů mezi Teheránem a Moskvou by měl na Středním východě významné symbolické konotace a demoralizoval by ostatní spojence Západu, kteří doposud, stejně jako Írán, čelí sovětskému nátlaku a odmítají nabídky hospodářské pomoci od komunistických států.²⁴

Bezprostředně po vystoupení Iráku z aliance přitom postojům iránské delegace na zasedání rady aliance v Karáči v lednu 1959 dominovala „*pochmurnost a pasivita*“, kterou britští diplomaté přisuzovali snaze šáhova režimu dosáhnout lepších podmínek při vyjednávání iránsko-americké smlouvy o vojenské spolupráci. Šáh se v této fázi jednání pokoušel mimo jiné získat příslib USA, že v Íránu automaticky vojensky zasáhnou i v případě nepřímé agrese, tedy například, pokud by došlo k vojenskému převratu. Britská diplomacie se v jednáních mezi Íránem a USA pokoušela hrát roli prostředníka a vyjednat pro Teherán ústupky ve formě navýšení příslibu americké vojenské pomoci.²⁵ Přesvědčení, že obstrukce iránské delegace na jednání v Karáči ani oživení jednání mezi Íránem a SSSR neohrožují obecnou orientaci iránské zahraniční politiky, potvrdil i projev iránského ministra zahraničí Ardalana před senátem iránského parlamentu. „*Imperiální iránská vláda zakládá svoji zahraniční politiku na spolupráci se sousedy a konsolidaci Bagdádského paktu.*“²⁶

²²TNA, FO 371/164018, EB1015/93, Cento Ministerial Meeting London (30. 4. – 1. 5. 1962), Brief No. 16 Soviet and Chinese Intentions and Activities, s. 4.

²³TNA, CAB 158/35, JIC(59)14(Final), The Outlook for Iran over the Next Twelve Months, 5. 3. 1959, s. 1–2.

²⁴TNA, CAB 158/35, JIC(59)14(Final), The Outlook for Iran over the Next Twelve Months, 5. 3. 1959, s. 3.

²⁵TNA, FO 371/140706, EB10334/1, No. 220, High Commission Karachi to FO, 26. 1. 1959.

²⁶TNA, FO 371/140706, EB10334/2, No. 127, G. Harrison to FO, 4. 2. 1959.

Britský velvyslanec v Íránu Geoffrey Harrison přesto v dopisu Selwynu Lloydovi upozorňoval, že se odchodem Iráku a pokračováním rozhovorů mezi Teheránem a SSSR mění nejen charakter aliance, ale i atmosféra britsko-iránských vztahů. „*Vláda jejího veličenstva zatím nemusela zaplatit vysokou cenu ani v podobě hospodářské pomoci ani v podobě konkrétních opatření na obranu Íránu proti agresi. [...] Íránské flirtování se Sovětským svazem ale dokládá, že tato šťastná doba je u konce.*“²⁷ Šáh se podle Harrisona cítil po pádu irácké monarchie v obležení mezi Qásimovým Irákem na západě a prosovětsky orientovaným Afghánistánem na východě. Nepřátelské vytupování Iráku vyvolávalo u šáha také obavy, že by se Qásim mohl pokusit narušit export iránské ropy z oblasti Šatt al-Arab, obsadit oblast tzv. Chúzestánu nebo vyvolat nepokoje mezi kurdskou menšinou.²⁸

Harrison se v telegramu dlouhém téměř čtrnáct stran pokoušel Lloyda přesvědčit, že má-li Írán zůstat členem aliance, bude nutné paktu vdechnout novou sílu. Harrison mimo jiné konstatoval, že připravované bilaterální dohody regionálních členů aliance s USA zřejmě poskytnou Ankaře, Teheránu a Karáči specifitější záruky, než turecko-irácká dohoda z února 1955, a navrhoval proto, aby Velká Británie nabídla její revizi v míře odpovídající novému ujednání členů aliance s USA.²⁹

Obdobně se o posílení paktu Harrison zasazoval i u Rogera Stevense z Východního oddělení *Foreign Office*. Harrison Východní oddělení upozorňoval, že pokud neposkytne aliance šáhovi dostatečný pocit bezpečnosti, vydá se Teherán „*spíše dříve, než později*“ cestou tradiční neutrálně orientované politiky rovnováhy mezi velmocemi. Krajním výsledkem takového obratu mohl být podle Harrisona i podpis iránsko-sovětské dohody o neutralitě a neútočení.³⁰

Harrisonovy závěry potvrzovalo i memorandum Spojeného zpravodajského výboru a podkladový materiál pro jednání britských a amerických expertů ve Washingtonu z března 1959. Memorandum Spojeného zpravodajského výboru hodnotilo šáhův režim jako nejlepší možnou alternativu pro zajištění hospodářských a politických zájmů v Íránu. Jako alternativy šáhova režimu definoval JIC pravicovou vládu armádních špiček, vládu „*mladých důstojníků*“ nebo levicově orientovanou civilní vládu. Ve všech třech případech JIC předpokládal, že bude brán na spojenectví se Západem menší ohled než v současné situaci.³¹

JIC mimo jiné poukazoval i na probíhající jednání mezi šáhem a SSSR, které britská diplomacie považovala za nátlakový prostředek na USA. Šáh se jeho prostřednictvím pokoušel dosáhnout navýšení americké vojenské pomoci a prosadit vlastní formulaci bezpečnostních garancí do připravovaných bilaterálních smluv mezi regionálními členy CENTO a USA. Zpráva také otevřeně přiznávala, že Írán již tvoří primárně americkou sféru zájmu, a zadávala delegátům úkol zjistit, jaká vojenská opatření by bylo možné v rámci aliance podniknout, aby byly obavy Íránu utlumeny. Velká Británie rovněž navrhovala, aby veškerá pomoc byla Íránu poskytnuta prostřednictvím OSN, neboť akcentace prozápadní orientace šáhova režimu by mohla vést k nepokojům, proti nimž by Velká Británie ani USA nemohly zasáhnout.³²

V červenci 1959 informoval generál Charles Phibbs Jones zastupující Londýn v CMPS Východní oddělení o postojích Íránu v souvislosti s transformací aliance po odchodu Iráku v březnu 1959. Jones shrnoval aspekty uvedené výše a upozorňoval, že se zřejmě stanou zdrojem nových požadavků Teheránu na půdě aliance. Jádrem šáhových představ o budoucnosti aliance bylo podle Jonese zřízení skutečného vojenského velení, v jehož čele by jako nejvyšší velitel (*supreme commander*) po vzoru NATO stanul sám iránský vládce.³³

²⁷TNA, FO 371/140706, EB10334/3, No. 1191/G/59, G. Harrison to Selwyn Lloyd, 19. 2. 1959.

²⁸TNA, FO 371/140706, EB10334/3, No. 1191/G/59, G. Harrison to Selwyn Lloyd, 19. 2. 1959.

²⁹TNA, FO 371/140706, EB10334/3, No. 1191/G/59, G. Harrison to Selwyn Lloyd, 19. 2. 1959.

³⁰TNA, FO 371/140706, EB10334/4, No. 1191/59G, G. Harrison to R. Stevens, letter, 9. 2. 1959.

³¹TNA, CAB 158/35, JIC(59)14(Final), The Outlook for Iran Over the Next Twelve Months, 5. 3. 1959, s. 3–4.

³²TNA, FO 371/140706, EB10334/5, Background brief for Washington, Iran and the Baghdad Pact, 14. 3. 1959.

³³TNA, FO 371/140706, EB10334/6, C. P. Jones to R. McLeod, 16. 7. 1959.

Závažnost situace v Íránu připouštěl i britský Spojený zpravodajský výbor. Memorandum JIC vypracované v srpnu 1959 charakterizovalo politickou stabilitu Íránu jako křehkou a informovalo kabinet, že šáhovy pokusy o zvýšení popularity své vlády neměly doposud větší dopad. Šáh podle JIC nečelil větší opozici jen díky tomu, že své odpůrce včetně komunistické strany Tudeh důsledně potíral. JIC považoval členství Íránu v Bagdádském paktu za důsledek šáhova osobního rozhodnutí, vůči němuž panovala v Íránu i nadále silná opozice, do níž se promítaly i narůstající anti-americké postoje veřejnosti. Za jediného aktéra schopného za daných okolností provést mocenský převrat považoval JIC armádu, která však byla podle britských informací na straně šáha.³⁴

Memorandum JIC tak došlo k závěru, že v důsledku vnitřní nestability a tlaku Egypta a SSSR na šáhův režim: „Nelze předpokládat, že i kdyby šáh zůstal u moci, bude se iránská zahraniční politika i nadále orientovat na Západ.“³⁵ JIC rovněž v polovině roku 1959 konstatoval, že i dílčí narovnání mezi SSSR, které vyústí v hospodářskou pomoc Moskvě Teheránu, bude mít velký psychologický dopad a může vyústit v konec Bagdádského paktu (CENTO).

Proměnu britského pohledu na CENTO i Írán po vystoupení Iráku z aliance potvrzovaly i podkladové materiály Východního oddělení pro konferenci předsedů vlád zemí Commonwealthu, jež se uskutečnila v Londýně 3. května 1960. Aliance si podle nich uchovala politický i ekonomický význam, avšak přestala se angažovat v záležitostech arabského světa, což jejímu mediálnímu obrazu a kohezi spíše prospělo. Jako nový hlavní cíl CENTO definoval příslušný *brief* udržení morálky prozápadního režimu v Íránu.³⁶

V dubnu 1962 vypracovalo Východní oddělení zvláštní zprávu s názvem Pomoc Spojeného království pro CENTO a Írán (*United Kingdom Aid for CENTO and Iran*), jež zdůvodňovala existující britské závazky vůči Teheránu i CENTO. Hlavním účelem aliance bylo udržet politickou solidaritu Turecka, Íránu a Pákistánu a utužit jejich odhodlání čelit sovětskému nátlaku (*subversion*). Zpráva představovala Írán jako „pravděpodobně nejčistší kořist“, kterou může SSSR podél svých hranic získat. V prvním návrhu zprávy byla charakteristika z pera Východního oddělení ještě květnatější. „[...] a jde o kořist, která, jak pan Chruščov očekává, spadne Rusům do klína jako zralé jablko“.³⁷

Zpráva předpokládala, že v případě stažení Západu by Írán neměl dostatečnou sílu udržet opravdu neutrální politický kurz a postupem času by se proměnil v satelit Moskvě. *Foreign Office* byla rovněž přesvědčena, že takový vývoj by vedl v regionu k řetězové reakci. Prvním, kdo by na obrat iránské zahraniční politiky zřejmě zareagoval, byl podle britského ministerstva zahraničí Qásim, což mohlo vyústit v destabilizaci a zhroucení samostatného Kuvajtu. Kolaps prozápadně orientované zahraniční a bezpečnostní politiky Íránu by tak v důsledku ohrozil zájmy Velké Británie u tří klíčových producentů ropy na Středním východě. Britské ropné koncerny působící v oblasti by podle Východního oddělení *Foreign Office* v nejlepším případě musely v regionu přistoupit na mnohem nevýhodnější smluvní podmínky a přerozdělení zisku.³⁸

Cena, již za vliv v Íránu v podobě vojenské a hospodářské pomoci Teheránu a CENTO Spojené království platilo, byla podle Východního oddělení ve srovnání s výhodami či náklady na udržování vojenské přítomnosti v Perském zálivu malá. Umožňovala navíc Londýnu spolupracovat na prosazování svých cílů se Spojenými státy, které regionálním členům CENTO poskytovaly na bilaterální bázi nesrovnatelně větší podporu než Velká Británie.³⁹

³⁴TNA, CAB 158/37, JIC(59)66(Final), The Threat to Baghdad Pact Area, 14. 8. 1959, s. 2, 8.

³⁵TNA, CAB 158/37, JIC(59)66(Final), The Threat to Baghdad Pact Area, 14. 8. 1959, s. 4.

³⁶TNA, FO 371/149696, EB1051/1, Brief on CENTO for Commonwealth Prime Ministers Meeting (1960), 4. 5. 1960.

³⁷TNA, FO 371/164057, EB 11910/1, United Kingdom Aid for CENTO and Iran, Memorandum by the Foreign Secretary, draft, 17. 4. 1962, s. 1–2.

³⁸TNA, FO 371/164057, EB 11910/1, United Kingdom Aid for CENTO and Iran, Memorandum by the Foreign Secretary, draft, 17. 4. 1962, s. 3.

Po odchodu Iráku se Teherán pokoušel zaujmout postavení jádra aliance. Šáh měl především zájem, aby v Íránu bylo umístěno vojenské velení paktu v případě, že by bylo zřízeno (Dimitrakis 1999b: 615). Na rozdíl od Velké Británie, která posuzovala organizační aspekty aliance převážně z hlediska funkčního a ekonomického, formoval postoj k Teheránu v tomto ohledu také faktor prestiže. Šáh usiloval o to, aby členství v CENTO mohlo být na domácí půdě prezentováno jako prestižní záležitost, jež je odrazem iránského spojení se Západem. Teherán s rozvinutostí formální struktury aliance alespoň v politické rétorice spojoval také upřímnost a hloubku závazku Velké Británie a USA k plnění cílů spojení (Pahlavi 1961: 306–308).

Politika Teheránu byla součástí širší snahy zvýšit strategický význam Íránu v očích britské a americké zahraniční politiky zejména jako přední linie obrany Středního východu před pronikáním komunismu. Šáhův režim si s tím spojoval nejen mezinárodní prestiž spojence USA a Velké Británie, ale lepší pozici při vyjednávání o hospodářské a vojenské pomoci. Doufal také, že blízký vztah s britskou a americkou vládou by mohl Teheránu poskytnout výhodnější pozici při jednání s britskými a americkými ropnými společnostmi. Obdobně ostatně uvažoval i Londýn, který doufal, že se Spojenému království podaří skrze Írán moderovat postoje Organizace zemí vyvážejících ropu založené 14. září 1960, jejímž byl Írán členem.

Snaha zvýšit prestiž iránské monarchie se odrážela také v průběhu státních návštěv na nejvyšší úrovni. Od roku 1955 do roku 1964 podnikl Muhammad Rezá Šáh několik státních návštěv Velké Británie a Spojených států, jež měly přispět k budování jeho obrazu jako vůdčího mezinárodního státníka a iránské monarchie jako člena elitního politického klubu. V roce 1955 hovořila britská média o iránském monarchovi jako o progresivním vůdci, díky jehož státnickým dovednostem se Íránu podařilo vzkřísit ropný průmysl (British Pathé 1955).

V roce 1961 se dostalo v britských médiích Íránu značné publicity v souvislosti s návštěvou královny Alžběty II. v Teheránu (British Pathé 1961). Ta navíc korespondovala s vydáním šáhovy autobiografie, jež byla ve Spojeném království publikována roku 1961 pod názvem *Poslání pro moji zem (Mission for My Country)*. Vydání knihy ve Velké Británii bylo i předmětem jednání Východního oddělení *Foreign Office*, jež se této příležitosti pokoušelo využít k zvýšení povědomí veřejnosti o spojeneckém svazku Velké Británie a Íránu.⁴⁰ Publicita však nebyla určena pouze britské veřejnosti. Východní oddělení navrhovalo mimo jiné posílit tiskové oddělení CENTO (*CENTO Information Service*) i iránskou větev BBC (*Persian Service BBC*) v naději, že se v médiích podaří zdůraznit podstatu a rozsah sovětské hrozby a rizika spojená se vznikem neutralistické vlády v Teheránu.⁴¹

Iniciativu Východního oddělení v roce 1961 přivítalo i britské velvyslanectví v Teheránu. To považovalo mediální pozornost věnovanou Íránu za vhodný prostředek, jak Teheránu zdůraznit zájem Londýna na zachování prozápadní orientace Íránu a členství Teheránu v CENTO. 13. června 1961 sděloval britský velvyslanec v Íránu Geoffrey Harrison ministerstvu zahraničí, že: „*Doposud zde panovalo přesvědčení, že bychom byli ochotni akceptovat iránskou neutralitu, že náš postoj k CENTO je vlažný a že bychom byli dokonce připraveni alianci opustit.*“⁴² O několik dní později informoval Harrison Londýn také o pozitivním dopadu britského zájmu. Podle Harrisona začala iránská média věnovat velkou míru pozornosti špičkám britské politiky, odsoudila nevýhody neutralistické zahraniční politiky a spolu s tím omezila kritické komentáře na adresu CENTO.⁴³

³⁹TNA, FO 371/164057, EB11910/1, United Kingdom Aid for CENTO and Iran, Memorandum by the Foreign Secretary, draft, 13. 4. 1962, nestr.

⁴⁰TNA, FO 953/2026, P1344/1, Publicity on the Shah of Persia Autobiography, Mission for my Country, Minutes by J. B. Ure, 2. 2. 1962.

⁴¹TNA, FO 953/2026, P1344/3, Record of a meeting to discuss publicity work connected with Iran, 1. 6. 1961, s. 1–2.

⁴²TNA, FO 953/2026, P1344/3, No. 655, G. Harrison to FO, 13. 6. 1961.

⁴³TNA, FO 953/2026, P1344/4, No. 17, G. Harrison to FO, 29. 6. 1961.

Na konci první dekády aktivního sovětského působení na Středním východě vše nasvědčovalo tomu, že Írán zůstává navzdory oživení vztahů Teheránu s Moskvou pevným spojencem Západu. Šáhův režim patřil i nadále k pevným spojencům Velké Británie a USA, což potvrzoval i britský velvyslanec v Ankaře Denis Allen v průběhu jednání o schválení Výroční zprávy CENTO pro rok 1963 (*CENTO Annual Review 1963*) v Radě pověřenců CENTO (*Council of Deputies*).⁴⁴

Na zasedání Rady ministrů ve Washingtonu v dubnu 1964 hovořil o podobě sovětské hrozby CENTO a Íránu britský ministr zahraničí R. A. Butler, jenž prohlašoval, že navzdory uvolnění v sovětsko-iránských vztazích představuje největší hrozbu nejen v Íránu, ale i v celé Asii podvrtná činnost a ozbrojené vzpoury. Slovy perského básníka Sa'dího (1210–1291) varoval, že – ač v pozmeněné podobě – komunistická hrozba je stále přítomna. „*Nemysli si, že v houští nikdy nic nenajdeš, protože v něm docela dobře může číhat leopard*“ (British Pathé 1964).

Závěr

Na počátku roku 1964 shrnoval britský velvyslanec v Ankaře Denis Allen v dopisu Williemu Morrisovi z Východního oddělení svůj názor na roli CENTO následovně: „*CENTO a naše členství v této organizaci jsou historické relikvie z časů před Suezem a iráckou revolucí, kdy jsme se na Středním východě angažovali ochotněji a hlouběji a kdy jsme usilovali o větší zapojení USA.*“⁴⁵ Přestože bylo negativní hodnocení aliance v letech 1958–1964 pro britskou diplomacii typické, perspektivu zániku CENTO Velká Británie odmítala. Důvodem byl zejména význam, který alianci připadl v obecné rovině politiky zadržování a strategie odstrašení (*deterrence*) a z něho vyplývající obavy z diskreditace politiky Západu v případě úplného kolapsu paktu. Aliance byla z pohledu Londýna nedokonalým, avšak přesto užitečným nástrojem britské zahraniční politiky na Středním východě po suezské krizi, již parafrází amerického prezidenta Theodora Roosevelta charakterizoval britský historik Max Beloff slovy: „*Zahod' klacek a křič tak hlasitě, jak jen to jde.*“ (Beloff 1969: 22). Britskou interpretaci vojenského přínosu CENTO výstižně charakterizovalo konstatování britského ministerstva obrany o SEATO. „*Ačkoli má smysluplné vojenské plánování mezi signatáři Manilského paktu značné limity, [...] je nezbytné vytvořit přesvědčivou fasádu semknuté vojenské organizace.*“⁴⁶

CENTO z pohledu britské zahraniční politiky nepředstavovalo pouze formální vojenský pakt zaměřený proti hrozbě přímé agrese komunistického světa na Středním východě, již Západ považoval s příchodem 60. let 20. století za stále méně pravděpodobnou.⁴⁷ Velká Británie považovala CENTO i přes početné nedostatky, jimiž aliance trpěla, za regionální politický rámec, který umožňoval úzkou spolupráci tajných služeb členských států a nabízel platformu pro pravidelné zahraničně-politické konzultace na nejvyšší úrovni. Z pohledu britské zahraniční politiky sloužila aliance zejména jako politický nástroj *containmentu* na Středním východě, jehož hlavním cílem bylo posílení spolupráce a vnitřní stability prozápadně orientovaných vlád regionálních členů. Obavy vzbuzovala zejména nejistá prozápadní orientace šáhova režimu v Íránu, již ohrožovala společenská nestabilita, nízká popularita šáhovy vlády i snaha SSSR ovlivňovat dění podél své jižní hranice (Rubinstein 1988: 41–42). Foreign Office považovala CENTO za zdaleka ne nevýznamnou organizaci, jež formálně ukotvovala iránské spojenectví se Západem. CENTO byla tak součástí

⁴⁴TNA, FO371/175607, EB1011/1, No. 255.5/1, CENTO: Annual Review 1963, Report by D. Allen, 1. 1. 1964.

⁴⁵TNA, FO371/175613, EB10112/5, No. 2256/7, D. Allen to W. Morris, 23. 3. 1964, Attachment Suggested Amendments of Detail to Eastern Department's on CENTO, s. 1–2.

⁴⁶TNA, CAB 131/15, D (55)/9, Memorandum by the Minister of Defence: International Arrangements for the Defence of South East Asia, s. 3.

⁴⁷TNA, CAB 158/21, JIC(55)42(Final), Soviet Threat to the Middle East in a General War up to the End of 1959, 15. 9. 1955; TNA, CAB 158/44, JIC(61)61(Final), The Threat to CENTO Area in Global War up to 1962, 4. 9. 1961, s. 2.

politických a vojenských vazeb, jež měly zajistit, že nedojde k reorientaci iránské zahraniční politiky na Sovětský svaz či, což britská diplomacie považovala za mnohem pravděpodobnější, na Hnutí nezúčastněných, v němž si udržoval významný vliv Násirův Egypt.

Bibliografie

- Alvandi, R. 2014. „The Shah’s détente with Khrushchev: Iran’s 1962 missile base pledge to the Soviet Union.“ *Cold War History* 14 (3): 423–444, <https://doi.org/10.1080/14682745.2014.890591>.
- Ansari, A. 2003. *Modern Iran since 1921*. London: Longman.
- Ashton, N. 1997. „A Microcosm of Decline: British Loss of Nerve and Military Intervention in Jordan and Kuwait, 1958 and 1961.“ *The Historical Journal* 40 (4): 1069–1083, <https://doi.org/10.1017/s0018246x97007401>.
- Ashton, N. 1993. „Hijacking of a Pact: The Formation of the Baghdad Pact and the Anglo-American Tension in the Middle East, 1955–1958.“ *Review of International Studies* 19 (2): 123–137, <https://doi.org/10.1017/s0260210500118996>.
- Avery, P. (ed.). 2008. *The Cambridge History of Iran: From Nadir Shah to the Islamic Republic*. Cambridge: Cambridge University Press, <https://doi.org/10.1017/chol9780521200950>.
- Axworthy, M. 2007. *Iran: Empire of the Mind*. London: Penguin Books.
- Barrett, R. 2007. *The Greater Middle East and the Cold War*. London, New York: I. B. Tauris.
- Beloff, M. 1969. *The Future of British Foreign Policy*. London: Secker and Warburg.
- Blake, K. 2009. *The U. S. Soviet Confrontation in Iran: A Case in the Annals of the Cold War*. New York: University Press of America.
- British Pathé. 1955. „Shah of Persia Visits Britain.“ [online] *British Pathé*, 21.2.1955 [cit. 16.3.2019]. Dostupné z: www.britishpathe.com/video/shah-of-persia-visits-britain.
- British Pathé. 1961. „Queen in Persia.“ [online] *British Pathé*, 9.3.1961 [cit. 16.3.2019]. Dostupné z: www.britishpathe.com/video/queen-in-persia.
- British Pathé. 1962. „Cento Conference in London, 1962.“ [online] *British Pathé* [cit. 16.3.2019]. Dostupné z: www.britishpathe.com/video/cento-conference-in-london.
- British Pathé. 1964. „Washington: CENTO Ministers Meet.“ [online] *British Pathé*, 29.4.1964 [cit. 16.3.2019]. Dostupné z: www.britishpathe.com/video/VLVA13SJ67P5NHASY0DWZPR6EEDE-USA-WASHINGTON-CENTO-MINISTERS-MEET.
- Brown, J. M., R. Louis (eds.). 2001. *The Oxford History of British Empire: The Twentieth Century*. Oxford: Oxford University Press, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198205647.001.0001>.
- Catterall, P. (ed.). 2011. *The Macmillan Diaries II*. London: Macmillan.
- Chruščov, N. S. 1961. *Svět beze zbraní, svět bez válek I, (leden–červenec 1959)*. Praha: SPNL.
- CIA FOIA. 1956. „Probable Consequences of US Adherence or Non-Adherence to the Baghdad Pact, Special National Intelligence Estimate, No. 209, SN. E 30-7-56, 14.12.1956.“ [online] *CIA Freedom of Information Act (FOIA)* [cit. 16.3.2019]. Dostupné z: www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000045913.pdf.
- Cohen, M. 2005. *Strategy and Politics in the Middle East, 1954–1960: Defending the Northern Tier*. London, New York: Frank Cass.
- Darby, P. 1973. *British Defence Policy East of Suez, 1947–1964*. London: Oxford University Press.
- Dimitrakis, P. 2009a. „British Diplomacy and the Decline of CENTO.“ *Comparative Strategy* 28 (4): 317–331, <https://doi.org/10.1080/01495930903185336>.
- Dimitrakis, P. 2009b. „The Value to CENTO of UK Bases on Cyprus.“ *Middle Eastern Studies* 45 (4): 611–644, <https://doi.org/10.1080/00263200903009676>.
- Dimitrakis, P. 2012. *The Failed Alliances of the Cold War: Britain’s Strategy and Ambitions in Asia and the Middle East*. London: I. B. Tauris.
- Dulles, J. F. 1953. „Report on the Near East, Address by the Secretary Dulles, 1.6.1953.“ *Department of State Bulletin* 28 (729): 831–835.
- Göktepe, C. 1999. „The Forgotten Alliance Anglo-Turkish Relations and CENTO, 1959–1965.“ *Middle Eastern Studies* 35 (4): 103–129, <https://doi.org/10.1080/00263209908701288>.

- Hansard. 1955. „Debate on Defence.“ [online] *Parliamentary Debates of the House of Commons (Hansard)*, 1. 3. 1955 [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1955/mar/01/defence>.
- Iranian-United States Agreement for Cooperation in Promoting the Security and Defence of the Members of the Baghdad Pact Organization, 5. 3. 1959. *American Foreign Policy Current Documents (AFPCD)*, 1959. Washington 1963, s. 1020–1023.
- Jalal, A. 1989. „Towards the Baghdad Pact: South Asia and Middle East Defence in the Cold War, 1947–1955.“ *International Historical Review* 35 (4): 409–433.
- Kasaba, R. (ed.). 2008. *The Cambridge History of Turkey, Vol. 4, Turkey in the Modern World*. Cambridge: Cambridge University Press, <https://doi.org/10.1017/chol9780521620963>.
- Kennedy, C. S. 1987. „Interview with Daniel Newberry, 25. 2. 1987.“ [online] *ADST Oral History Collection* [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: adst.org/wp-content/uploads/2013/12/Newberry-Daniel-O.-1987.
- Kennedy, C. S. 1997. „Interview with Daniel Newberry, 1. 12. 1997.“ [online] *ADST Oral History Collection* [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: www.adst.org/OH%20TOCs/Newberry,%20Daniel%20Oliver.toc.pdf.
- London Declaration, 28. 7. 1958. *American Foreign Policy Current Documents (AFPCD)*, 1958. Washington 1962, s. 894–895.
- Macmillan, H. 1971. *Riding the Storm, 1956–1959*. Basingstoke: Macmillan.
- Memorandum of Telephone Conversation between Secretary of State Dulles and President Eisenhower, 28. 7. 1958. Pp 13–14 in E. Keefer (ed.). *Foreign Relations of the United States (FRUS)*, 1958–1960, Vol. XII. Washington 1993.
- Pact of Mutual Co-operation between His Majesty the King of Iraq and the President of the Republic of Turkey, 24. 2. 1955. *British Treaty Series (1956)*, No. 39, Cmd. 9859, London 1956.
- Pahlavi, M. R. 1961. *Mission for My Country*. London: Hutchinson and Co.
- Romero, J. 2011. *The Iraqi Revolution of 1958*. New York: University Press of America.
- Rubinstein, A. 1988. *Moscow's Third World Strategy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Sanjian, A. 1997. „The Formulation of the Baghdad Pact.“ *Middle Eastern Studies* 33 (2): 226–266, <https://doi.org/10.1080/00263209708701153>.
- Special Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of Iraq, 4. 4. 1955. *Treaty Series (1955)*, No. 50, Cmd. 9544, London 1955.
- Talbot, I. 2009. *Pakistan: A Modern History*. London: C. Hurst & Co.
- The Position of the UK in World Affairs, Report by Officials, 9. 6. 1958. Pp 44–51 in R. Hyam, R. Louis (eds.). *British Documents on the End of the Empire (BDEE)*, Series A, Vol. 4: *The Conservative Government and the End of Empire (1957–1961)*. London 2000.
- TNA CAB 129 Cabinet: Memoranda (CP and C Series), 1954–1994 (piece: 79, 86, 91).
- TNA CAB 131 Cabinet: Defence Committee: Minutes and Papers (DO, D and DC Series), 1946–1963 (piece: 15, 18).
- TNA CAB 158 Ministry of Defence and Cabinet Office: Central Intelligence Machinery: Joint Intelligence Sub-Committee Later Committee: Memoranda (JIC Series), 1946–1968.
- TNA DO 35/10104 Central Treaty Organisation (CENTO): Secretariat arrangements, 1956–1960 (piece: ME 412/12).
- TNA FO 371 Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906–1966 (piece: 140706, 149696, 164011, 164018, 164057, 175607, 175613).
- TNA FO 953 Foreign Office: Information Policy Department and Regional Information Departments, 1947–1966 (piece: 2026).
- Wanner, J. 2011. *Blízký východ ve stínu studené války*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.
- Yesilbursa, B. K. 1999. „Turkey's Participation in the Middle East Command and Its Admission to NATO, 1950–52.“ *Middle Eastern Studies* 35 (4): 70–102, <https://doi.org/10.1080/00263209908701287>.
- Yesilbursa, B. K. 2005. *The Baghdad Pact: Anglo-American Defence Policies in the Middle East, 1950–1959*. London, New York: Frank Cass, <https://doi.org/10.4324/9780203309056>.
- Yesilbursa, B. K. 2009. „The Formation of RCD: Regional Cooperation for Development.“ *Middle Eastern Studies* 45 (4): 637–660, <https://doi.org/10.1080/00263200903009759>.

O autorovi

Lukáš Nevřkla působí jako doktorand na Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Hlavní předmět jeho odborného zájmu představují moderní dějiny Velké Británie a Spojených států, zejména zahraniční politika těchto velmocí a jejich postavení v mezinárodních vztazích v 2. polovině 20. století. Dále se zaměřuje také na dějiny evropské integrace a jejího vnímání ve Velké Británii a ve Spojených státech.

Summary

The text analyses the attitude of British foreign policy towards the Central Treaty Organisation (CENTO), formerly called the Baghdad Pact (1955–1958). The main function of the Northern Tier alliance, comprised of Great Britain, Turkey, Iran, Pakistan and up to 1959 also Iraq, was to prevent the spread of Communism to the Middle East and to strengthen cooperation for defence and security along the southern border of the Soviet Union.

The history of the pact after the secession of Iraq in 1959 is one of the less-researched topics related to the Middle East during the Cold War. In general, historiography represents the alliance as a failing and dysfunctional military entity. However, the alliance remained in existence up to 1979, when it was dissolved after the Islamic revolution in Iran. The text therefore seeks to analyse the main factors that contributed to British interest in preserving the alliance as they emerged during the transformation period of 1958–1964.

The analysis is made up of the perspectives on the British foreign policy attitude towards the alliance. The first is based on the reflection of the importance of the pact in British strategic documents, especially the white papers on defence. The second perspective, based predominantly on the diplomatic correspondence of the Foreign Office Eastern Department, outlines the importance of CENTO with respect to British relations with Iran, as Iran was the only CENTO regional member state not participating in another pro-western regional defence organisation.

The British strategic documents interpreted the Baghdad Pact (CENTO) as part of the containment policy in the Middle East and as an important contribution to the Western capacity to implement a credible deterrent strategy. The unique position of CENTO in British strategic thinking was determined by the fact that it linked the areas covered by NATO and SEATO. However, the alliance was also considered to be a part of the deterrent in the political sense of the word, as its aim was not only to improve the defense of the Northern Tier region but most importantly to enhance political stability and pro-Western orientation in its regional member states. After the new Iraqi leader General Qasim decided in early 1959 to abandon the Baghdad Pact, the British perception of the alliance changed. The key contribution of the alliance was perceived to be the formal linkage it provided for the West and Iran. At the turn of 1950s and 1960s, British diplomacy considered the shah's regime unstable and saw Iranian foreign policy at risk of turning to neutralism. British concerns were also aroused by Soviet-Iranian negotiations, which in September 1962 resulted in the normalisation of relations between Tehran and Moscow.

After the transformation from the Baghdad Pact to CENTO in 1959, British foreign policy manifested a strong interest in preserving the existence of the alliance. Among the key factors contributing to the fact was the general strategic importance of CENTO for the defence doctrine of the West; or rather the fear of Western defence policies being discredited in other parts of the world should CENTO fail. In addition, British foreign policy considered CENTO a useful political framework to demonstrate Iran's formal link to the Western alliance, as it feared Iran would otherwise turn to a neutralist foreign policy, aligning the USSR closer to Nasser's Egypt.